

AZ 1664-IK ÉVI MURA-RÁBA MELLEKI HADJÁRAT ÉS A SZT.-GOTTHÁRDI CSATA.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Két rajz melléklettel.

Zrínyi Miklós a költő és hadvezér hadtudományi munkáinak rendezése és commentálása alkalmával behatóbb tanulmányokat tettünk Zrínyi időszakára s azon eseményekre vonatkozólag, melyekben Zrínyi részt vett, vagy a melyekben egy vagy más tekintetben érdekelve volt.

E tanulmányok egy részét már előbb szerencsések voltunk e folyóirat t. olvasóinak bemutatni,¹⁾ s az érdeklődés, mely újabban Zrínyi felé fordult, arról győzött meg bennünket, hogy a magyar közönség rokonszenvesen fogadja azon közléseket, melyek Zrínyi Miklósnak, a magyar történelem e kiváló alakjának, életére és katonai szereplésére vonatkoznak.

Zrínyi Miklós magyar nemzeti hős volt, a szó legteljesebb értelmében. A küzdelem, melyet egyrészt az országot lenyűgözve tartó török, másrészt a nemzet önállóságának s függetlenségének megsemmisítésére törekvő császári hatalom ellen folytatott, a magyar nemzet küzdelme volt, s Zrínyi volt ez időszakban a nemzet leghivatottabb, legméltóbb képviselője.

A harczot Zrínyi részint mint államférfiú, a szó és a toll hatalmával, részint mint katona, éles kardjával küzdötte végig, s

¹⁾ Hadtörténelmi Közlemények I. 1888. 632—645., II. 1889. 1—19., III. 1890. 81—115. lap.

nem szünt meg tevékeny lenni, míg csak toll és kard a haldokló kezeiből ki nem esett.

Nem a mi feladatunk az, hogy Zrínyinek államférfiúi tevékenységét vázoljuk, hogy méltányoljuk az erőfeszítéseket, melyeket a nemzet önállóságának megvédésére tett; ellenben kötelességünknek tartjuk Zrínyi katonai egyéniségét kidomborítani, s az eseményeket, melyekben Zrínyi mint hadvezér részt vett, a katonai szaktudomány segítségével megvilágítani.

Mert e tekintetben mindeddig még kevés, úgyszólván semmi sem történt; Zrínyinek katonai szereplését csak német és osztrák forrásokból ismerjük, oly művekből, melyek nagybárá I. Lipót országlásának dicsőítésére irattak, melyek Zrínyivel — kinek jelentékeny szerepét vagy nem ismerik, vagy ismerni nem akarják — csak mellékesen foglalkoznak, s kinek tetteit mindig egyoldalúlag, sőt nem ritkán rosszakarat sugallta mostohasággal bírálják el.

A források ugyan nem szaporodtak meg, mert a mit történetbúváraink Zrínyi korára s katonai szereplésére vonatkozólag a levéltárakból eddig napfényre hoztak, vajmi csekély. De a meglevő források tanulmányozása is más eredményekre vezet, ha a tanulmányozó a dolgokat nem valamely hatalom dicsőítése, hanem a történelmi igazság kiderítése szempontjából tekinti, s igazságot kíván szolgáltatni az események egy oly szereplőjének, kit a korabeli, sőt a későbbi katonai írók is, elnyomni, dicsőségétől megfosztani törekedtek.

E szempont vezetett bennünket azon dolgozatoknál, melyeket Zrínyire vonatkozólag eddig közöltünk, s e törekvés ad jogosultságot a jelen kis munkának is.

Nem dicsőíteni akarjuk Zrínyit, de mint magyar katona igazságot akarunk szolgáltatni a magyar hadvezérnek, kit mint katonát nagyra tartunk, kire a magyar nemzet, mint a legnagyobb katonai szellemek egyikére, méltó büszkeséggel tekinthet.

Egy kis kövecske lesz talán e dolgozat is azon nagy és fényes épülethez, a magyar nemzet hadtörténelméhez, melynek megalkotása a következő — reméljük kedvezőbb viszonyok közt мүködő — írói nemzedék föladata.

I.

A MURA-MELLÉKI HADJÁRAT.

Előzmények.

Az 1663-ik évi hadjárat kudarczai után Zrínyi fényes téli hadjárata, ezután pedig Kanizsa sikertelen ostroma következett.

Az egyesült magyar, osztrák és német sereg, daczára Zrínyi leghevesebb ellenzésének, Köprili Achmed nagyvezír seregének közeledtére Kanizsa ostromát felbenghagyta és a nélkül, hogy a harcot fölvenné, visszavonult a Mura-vonal mögé, Zrínyivár falai alatt oltalmat keresendő.

Június 3-án ért a vegyes sereg Zrínyivár alá; létszáma, a bajorok 4000 főnyi hadának csatlakozása folytán, a szenvedett veszteségek daczára még körülbelől 20,000 fő volt.

Hogy mi történjék ezután erre nézve a háromfejű fővezérlét megegyezni semmikép nem tudván, az intézkedések Bécsből várattak.

Bécsben a viszonyok következőkép állottak:

A regensburgi hadi terv, mint azt már más alkalommal kifejtettük,¹⁾ nem akarván sem Montecuccolit, sem Zrínyit mellőzni, mindkettő tervezetét elfogadta s a két, egymástól merőben ellentétes, tervből egy harmadikat alkotott.

A helyett, hogy az erőket egy kézben egyesítette s egy irányban alkalmazta volna, három hadsereget alakított, melyek mindegyike magában erőtlen levén, előrelátható volt, hogy a siker a várakozásnak megfelelni nem fog.

Belátta ezt nemcsak Zrínyi, de Montecuccoli is, ki ez iránt a hadi tanácsnak előterjesztést is tett, de az intézkedéseikhez ragaszkodván, a seregek megalkottattak.

A fősereg tehát, mely Montecuccoli alatt, mintegy 30,000 fővel Magyar-Óvárnál, a Duna völgyében állott, a felső-magyar-

¹⁾ Lásd a f. évi I. füzet közleményét: Zrínyi Miklós a költő, mint hadvezér.

országi vagy északi hadsereg, mely Souches alatt mintegy 10,000 fővel a Vág mellett megalakult és a drávai vagy déli hadsereg végre, mely Zrínyi, Hohenlohe és Strozzi alatt 18,000 főnyi szám-erőben Zrinyivárnál gyülekezett, hadműveletekre készen állottak vagy legalább készen kellett volna, hogy álljanak.

Amde e hadseregek közül csupán az északi és a déli hadsereg lépett tényleg működésbe, a Montecuccoli alatt álló főserég mozdulatlanul maradt M.-Óvárnál.

Hogy miért, annak az osztrák forrásokban fölhozott késedelmes gyülekezésen kívül még két oka van: Először is azért, mert Montecuccoli fölötte megneheztelt, hogy a regensburgi hadi tanács nem teljesen az ő tervét, vagyis a Duna-vonalon való működést, fogadta el. Igaz ugyan, hogy őt a főseréggel a Duna-völgyben való működésre utalták, de nézete szerint elégtelen erővel; neki 28,000 gyalogos, 22,000 lovas és 124 löveg kell; ha ennyit nem kap, nem mozdul, mert hírnevét kockára tenni nem akarja. A kormány úgy látszik elfogadta ez érvelést, mert nem hogy őt tevékenységre ösztönözte volna, de sőt neki megígérte, hogy az útban levő 15,000 főnyi német birodalmi sereg és Nádasdy 6000 főnyi magyar lovassága hozzá fog csatlakozni. Montecuccoli tehát e kiegészítésekre várt, s ezek megérkezte előtt semmiféle vállalatba kezdeni hajlandó nem volt.

A másik okot, a miért Montecuccoli hada meg nem mozdult, a Zrínyi ellen táplált gyűlölség sugallta. Montecuccoli ugyanis jól tudta, hogy a kanizsai hadjárat máskép mint kudarczczal nem végződhetik. Hisz az ő pártja készítette elő e kudarczczot, s az kimaradhatatlan volt. Az osztrák források maguk is beismerik, hogy a kanizsai hadjárat sikerre kilátással nem bírt.¹⁾ Az előkészületek oly vontatva történtek meg, hogy mindjárt kezdetben több heti késedelem állott be; a sereg tűzérséggel, lő- és ostromszerekkel ellátva nem volt; a kudarczcz legfőbb okát azonban a háromfejű vezéreltet képezte. Montecuccoli jól ismerte a birodalmi hadak vezéreltet, kikkel a surlódás még akkor is elkerülhetetlen, ha egy kineve-

¹⁾ Die Feldzüge Montecuccolis gegen die Türken, von 1661 bis 1664. Nach Montecuccolis Handschriften und anderen österreichischen Originalquellen. Oesterr. Milit. Zeitschrift, 1828. I. 268. lap.

zett fővezér van; hisz maga úgy nyilatkozott, hogy 10,000 fő *saját* csapatot szívesebben vezet, mint 40,000 fő *vegyes* hadat; hát még ha kinevezett fővezér nincs, s a vezérek mindegyike teljes önállósággal működik!

Jól tudva tehát, hogy a surlódások és a készültség a kanizsai hadjáratot rövid idő alatt megghiúsítják, nyugodtan várt az időpontra, a mikor azután a császár elé léphet: «Íme megmondtam, hogy így következik minden!» Ekkor azután, a veszély közel levén, mint a trón és a birodalom megmentője fog üdvözlötteni, seregével le fog küldetni a déli hadszínhelyre, hogy a csorbát, melyet Zrínyiék ütöttek, kiköszörülje. Mily elégtétel lesz a gyűlölt magyar vezértől a parancsnokságot átvenni, s neki gúnyosan oda vetni, hogy «lám mégis csak az én tudományomra van szükség; mégis igazam volt, hogy a magyar vezérek a háborúban tudatlanok, s a hadviselésből nem értenek semmit!»

Hogy Montecuccoli nem kénytelen a vezérletet még két másikkal megosztani, hanem mint *teljhatalmú fővezér* lép föl, s hogy a sereghöz, mely a déli hadszínhelyen *eddig* működött, még 20—30,000 embert hoz magával s így annak *erejét megkétszerezi*, ezt nem fogja senki számításba venni; az udvar és a kormány csak azt fogja látni, hogy Zrínyiék nem boldogultak, Montecuccoli pedig tud rendet csinálni s — talán — még győzni is.

Fölmerül most a kérdés: Hát Zrínyi Miklós nem bírt annyi katonai ítélő képességgel, hogy a kanizsai hadjárat balsikerét előrelátta? Ha pedig előrelátta, miért vállalkozott reá?

Mindkét kérdésre futólag már Zrínyi katonai pályájának vázolásában ¹⁾ megfeleltünk. Igen, Zrínyi nagyon is előre látta, hogy e hadjárat nem bír a siker föltételeivel, sem előkészítésénél, sem a sereg számerejénél, sem pedig a vezérlet viszonyainál fogva. Más volt az, a mit ő akart. Ámde ő csak a haza üdvét tartotta szem előtt, s a személyes becsvágyról lemondott; remélte, hogy ha nagy dolgokat nem is művelhetnek, de mégis tesznek *valamit*, s ez az egy lépés is talán előmozdítja Magyarországnak a török iga alól való fölszabadítását. El volt tehát határozva, hogy hazája ügyét még e mostoha, lealázó viszonyok közt is híven fogja szolgálni.

¹⁾ Lásd f. évi I. füzetet.

E mellett vitéz lelke nem hihette el azt, hogy hírneves vezér, mint például Hohenlohe, az ellenség megjelenésekor a helyett hogy támadásra vezetné hadát, a töröknek hátat fog fordítani.

A vállalat *teljes* kudarczában tehát még sem hitt.

Montecuccoli jobban ismerte a viszonyokat, számítása biztosabb volt. Hogyne! hisz Hohenlohe ugyanazon elveknek hódolt, mint ő maga, s ő sem cselekszik vala másképp, ha Kanizsánál Hohenlohe helyén áll.

«A keresztyénség magasabb érdekeinek megóvására» ő is abban hagyta volna Kanizsa ostromát, s a csatát ő sem kockáztatta volna meg.

Valóban szóról-szóra úgy történt minden. Kanizsánál, valamint a kanizsai hadjárat balsikerének hírére Bécsben, pontról pontra az következett be, a mit Montecuccoli hitt és remélt.

A bécsi udvar május 26-án nyert tudomást arról, hogy a nagyvezír Kanizsa fölmentésére sereggel közeledik. A mit a tavasszal be nem láttak, most rögtön fölismerték, hogy tudniillik a déli hadsereg ereje föladatához mérten csekély; ezt most hirtelen pótolni akarták avval, hogy a dunai főszereg egy részét Kanizsához rendelték; egyidejűleg Souches seregét újabb tevékenységre utasították, Esztergom és Székesfehérvár felé pedig tüntető lovas mozdulatokat terveztek; ez utóbbi rendszabályok czélja az volt, hogy a nagyvezír figyelme Kanizsától elvonassék.

Ámde míg mindez a szokott lassúsággal előkészítettett, megérkezett a hír, hogy a déli hadsereg Kanizsa ostromát félbenhagyva, a Mura-vonal mögé vonúlt.

E hír fölötte kellemetlen benyomást tett a bécsi kormánykörökre, bár a veszély — mint azt maga Montecuccoli mondja — korántsem volt oly nagy, mint azt Bécsben első pillanatra hitték;¹⁾ a császár azonnal Montecuccolihoz fordult, s a június 4-én kelt császári kézírattal őt a Mura mellékén álló hadsereg főparancsnokává kinevezvén, egyszersmind hízelt szavakban teljes bizalmát fejezte ki, utalván különösen arra, hogy «sajnos, csakugyan minden úgy történt, a hogy azt Montecuccoli előre megmondta».

Montecuccoli tehát nem hiába várt. A Zrínyi fölötti diadal

¹⁾ Montecuccoli, Commentarii; lib. III. cap. 4.

órája ütött. De ő mégis szerénykedik, kéreti magát s emlékirataiban magát mint az engedelmesség áldozatát tünteti föl.

«Vajon igazságos-e — úgymond — hogy én hozzam helyre a hibákat, melyeket mások elkövettek, s építsek tovább azon az alapon, melyet mások raktak? Ha a dolog sikerül, mi jogon fogadhatom én el annak dicsőségét? Ha nem sikerül, miért vállaljam el annak szégyenét? De a vak engedelmesség győzött minden más tekintet fölött; ha nem volt is reményem jó sikerre, megmarad azon érdemem, hogy pontosan engedelmeskedtem.»¹⁾

A bécsi kormány Montecuccolinak fővezérré kinevezésével egyidejűleg intézkedett arra, hogy a Duna mellett álló seregrészek, valamint Nádasdy lovassága gyors menetekben a Murához vonuljon; egy nagy tűzérségi telep, melynek felszerelését kitelhetőleg siettették, mielőbb a sereg után volt indulandó. A Bécsben már gyülekező birodalmi sereg, valamint a még útban levő francia segélyhad, szintén oda irányítottak. A fősereg helyét Magyar-Óvárnál, Győrnél és Komáromnál — állítólag a Csallóköz, valóságban azonban Bécs védelmére — *Heiszter* altábornagy hadteste foglalta el.

A fősereget Sopronon, Kőszegen, Fürstenfelden és Radkersburgon át *Spar* altábornagy vezette le a Murához; Fürstenfelden csatlakozott hozzá június 15-én *Batthiány* hada; ugyancsak 15-én indult el Bécsből a *Badeni* örgróf által vezetett birodalmi hadsereg.

Maga Montecuccoli Bécsből *június 8-án* utazott el Grácza, hol a sereg ellátása végett az ottani hatóságokkal és ott levő miniszterekkel tanácskozott, s Zrinyivárhoz *június 15-dikén* érkezett meg.

Események június 3-dikától 15-dikéig.

Mielőtt a Zrinyivár körül június 3-dikától 15-dikéig, vagyis a déli hadseregnek a Mura mögé vonulásától Montecuccolinak a táborban való megérkezéséig, történt dolgokat előadnánk, előbb még tüzetesebben kell foglalkoznunk Zrinyivárral, annak környezetével, erődítészeti s általában katonai értékével.

¹⁾ Montecuccoli i. h.

Zrínyivárra vonatkozólag két rajz áll rendelkezésünkre; az Ortelius II. kötetében foglalt metszet, és azon tollrajz, melyet Montecuccoli az 1664-dik évi hadjáratról Lipót császárnak tett jelentéséhez csatolt s melyet az Oe. Mil. Z. 1828. évfolyamának 2. kötete tartalmaz.¹⁾

Ortelius metszete a régi és az új Zrínyivárat mutatja, de hogy rajzolója e képet honnét veszi, azt persze nem tudhatjuk. A könyv majd teljesen egykorú az eseményekkel, mert hisz Frankfurtban 1665-ben adatott ki, a rajz pedig, mely az 1661-diki események leírásához van csatolva, a sarokjegyzet szerint 1664-ből származnék.

Ámde nincs mű, mely Zrínyi időszakáról beszélve, a régi Zrínyivárról csak egy szóval is megemlekeznék; már pedig az oly nevezetes, pompás palotával ellátott és nagyszerűen megerősített várnak, a melyet Ortelius metszete mutat, ha az 1664-ben létezett volna, nagy és jelentékeny szerepet kellett volna játszani; de sőt ha a régi Zrínyivár fennállott volna, úgy Új-Zrínyivárra egyáltalán szükség sincs. Nincs pedig szükség azért, mert a kanizsai törököt a régi nagy, terjedelmes és a rajz szerint kitünően megerősített vár jobban megfékezheti vala.

Úgy hiszszük tehát, hogy azon remek vár, melyet Ortelius metszete a régi Zrínyivárnak nevez, vagy egyszerűen csak képzelt, vagy talán — a mi valószínűbb — Csáktornya. A mint a rajzoló a Murát és Drávát össze-vissza folytatja, a mint a Zrínyivártól négy órányira északra fekvő Kanizsát a Dráva *jobb* partjára, Légradót a *Mura* mellé helyezi, s több más várat közel összehord, oly szabad képzelettel Csáktornyát is közelebb hozhatta a Murához²⁾.

E metszetből tehát *igaznak* talán csak azon hídfő alaprajzát vehetjük, melyet maga is Új-Zrínyivárnak nevez.

Sokkal értékesebb Montecuccoli vázlata, mely a földrajzi és

¹⁾ Lásd a két térkép-mellékletet.

²⁾ A régi *Zrin* vár Török-Horvátországban Kosztajnicza közelében feküdt. Salamon, Az első Zrínyiek, 206—07 lap. Ez volt-e az, melyet a törökök 1579-ben elromboltak (Bedekovics, Natale Solum, 285. lap), s épült-e helyette a Mura mellett egy másik, s mikor pusztúlt az el, — ezek oly kérdések, melyeket csak bővebb kutatás dönthet el. A rajz Zrínyivára különben Csáktornyához sem hasonlít.

terepviszonyoknak jobban megfelel s melynek hűségén, legalább a mi az általános viszonyokat illeti, kételkedni okunk nincs.

E vázlat szerint, mely különben még a régi terepábrázolás szempontjából is érdekes emlék, Új-Zrinyivár nem mint közönségesen hinni szoktuk a Mura és Dráva összefolyásánál a Muraköz szigeten, hanem a Kanizsa pataknak a Murába való folyásánál és a *Mura balpartján* feküdt.

A Mura jobb partja Letenyétől kezdve a folyónak a Drávába ömléséig lapos, és azon időben mocsarakkal volt borítva; ép ily lapos a Dráva mindkét partja, mely folyamnál még különösen nevezetes, hogy az medrét a régi időben gyakran változtatta. Innét magyarázandó azon föltűnő körülmény, hogy *Légrád*, mely a jelzett időben a Dráva *bal* partján volt, ma — a nélkül, hogy helyét változtatta volna — e folyam *jobb* partján fekszik.

A Mura balpartján ellenben a *Bükkösi* hegyek emelkednek, melyek egy keskeny gerince észak felé a Kanizsa (följebb Koronczag) és a Zala folyók közé benyúlik és egész Zalabérig terjed.

E hegység átlagos magassága a Muránál mintegy 100 méter s akkor nagyobbára erdőkkel volt borítva.

A Murán híd, a Zrinyivár mellett kivéve, nem volt; a vázlaton látható hidak, Kottori (Cottoriba) és Légrad mellett, hadi hidak, melyeket a császári főserg vert, a közlekedés megkönnyítésére.

Zrinyivár a Bükkösi hegyek legvégső délnyugoti kúpján volt építve, de a körülfekvő kúpok, magasabbak lévén, fölötté uralkodtak.

Az erőd állapotáról Montecuccoli a következőket mondja:¹⁾

«Zrinyivár redoute alakjában épült, azon czélből, hogy a Mura hidját, mely az átkelést a kanizsai partra közvetítette, mint hídfő födözze. Az erőd arra szolgált, hogy a béke-időben portyázó csapatok, ha a török által üldöztetnek, zsákmányukkal az erődbe visszavonúlhassanak, s azután kényelmesen a folyón átkelhessenek. Ez az oka, hogy az erőd tulajdonkép semmi fontossággal nem bírt. Nem volt ellátva árokkal, nem bírt födött úttal, nem volt sem erős arczvonala, sem oldala; a szökeget pászoló lövonalak fölötté rövidek voltak, a lőtér csekély, az irányvonal

¹⁾ Montecuccoli i. h.

meredek, a mellvéd magas és keskeny s az egész fölött magaslatok uralkodtak, melyekre a török ütegeket helyezett. A mű belseje sem elég szélességgel sem elég mélységgel nem bírt, s hátúl mindkét oldalt nyitva volt, mert az oldalak nem vezettetek a folyóig; az így maradt szabad tereken az ellenség az első rohamnál behatolhatott az erődbe.

De nem volt alkalmas a kirohanásra sem, mert a magaslatok az egész környezet fölött uralkodtak. Az erőd belseje oly szűk volt, hogy benne sok embert nem lehetett elhelyezni a nélkül, hogy egymást ne akadályozzák s mégis megvédésére sok ember volt szükséges.

Ha az ember bent volt az erődben, nem volt vele tisztában, hol van, s kivel van, úgy hogy a katonák közönségesen csak *„juh-akol»*-nak szokták nevezni.»

A vázlat — a mennyire a hiányos rajzból kivehető — megfelel e leírásnak. Ne feledjük azonban, hogy Montecuccolinak az egész 1664-dik évi hadjáratról szóló leírása kétségtelen nyomait hordozza a Zrínyi elleni gyűlölségnek, hogy ő volt egyike a hadi tanácsban azoknak, kik Zrínyivár fölépítését a leghevesebben ellenkeztek, végre pedig, hogy saját dicsőségét emelendő, szüksége volt arra, hogy Zrínyivárat a lehető legsötétebb színekkel vázolja.

Nem akarunk az Ortelius metszetére hivatkozni, mely Új-Zrínyivárat, mint az erődítés művészetének megfelelő, szabályosan épített hídfőt tünteti elő, bástyázott alaprajzzal, a szárnyakon két ékművel, melyek oldalai egészen a folyóig hátra vannak vonva, az átmetszetben pedig arányos mellvédet, mély árkot, sikamot stb. mutat, mert e metszet hűségében, a többi helytelenségeknél fogva, kételkedni jogunk van.

Csupán három kérdést vetünk föl:

Miután Zrínyi ez erődöt nem a Montecuccoli által megjelölt kicsinyes czélra, hanem mintegy kárpótlásúl az elvesztett Váradért — *Kanizza ellensúlyozására* építette, föltehető-e, hogy Zrínyi, ki az erődítészetet — mint az munkáiból s erődítési művekben gazdag könyvtárából nyilvánvaló — ép oly jól ismerte mint Montecuccoli, oly rendkívül gyarló erődöt emelt volna?

Ha Zrínyivár oly silány volt, vajjon érdemes volt-e ezért a császárnak a török kormánynyal — mely ez erődötől félt, az építést

nem gátló kanizsai pasát megfojtatta, és az erőd lerombolását háborúvali fenyegetés mellett követelte — ellenséges viszonyba jutni? Egy silány juhakol volt-e az, melynek meghagyása vagy lerombolása országos ügyggyé vált, s melynek újbóli fölépítése ellen a török még a vasvári békében is tiltakozik?

Ha Zrínyivár oly hitvány volt, hogy van az, hogy Zrínyi ez erődöt a megelőző év szeptember havában a kanizsai pasa 10,000 főnyi serege, Zrínyi Péter pedig októberben a boszniai pasa 9000 főnyi hada ellen sikerrel tudta megvédelmezni; pedig a kanizsai pasa támadása éjjeli rajtaütéssel volt egybekötve! Hogy van az, hogy maga a császári sereg, daczára Montecuccoli rosszakaratú eljárásának, ki a vár védelmére keveset tett, sőt — mint látni fogjuk — Hohenlohet a vár megsegítésében egyenesen meggátolta, a török állítólagos túlereje daczára négy hétig megvédte s a török a várhoz, mely csak nyomorúlt juhakol volt, csupán rendszeres ostrom útján férközhetett?

E kérdésekre a magyarázatot csupán a Montecuccoli és Zrínyi közti gyűlölség adja meg. Minél silányabbnak van Zrínyivár föltüntetve, annál inkább discreditálva van Zrínyi a bécsi udvar előtt, mint a ki az országot egy hitványság miatt tette ki a háború veszélyének, s annál nagyobb lesz Montecuccoli dicsősége, hogy a török túlnyomó erejű seregét még e juhakolból is képes volt heteken át föltartóztatni.

Lehet, hogy az erőd műszaki tekintetben némi hiányokkal bírt; bizonyára hátrányos volt az uralkodó környezet is, mely a védelmet megnehezítette; bár azt, hogy a híd a körüllevő magaslatokról tűz alá volt vonható,¹⁾ azt — az akkori lövegek hordtávolságát tekintve — alig hihetjük. Mindazonáltal bizonyos, hogy Zrínyivár a Muraköz megvédésében négy év óta kitünő szolgálatokat tett, azon időponttól kezdve pedig, a mikor a déli hadsereg a Mura mögé vonúlt, a Mura-vonal megvédelmezésére kitünő támpontot képezett, s Montecuccoli egyedül e juhakolnak köszönhetette, hogy június közepén a Mura mögött még sereget talált, s e gyarló sáncznak, hogy a birodalmi hadsereg bevarására időt nyert.

Zrínyivárnak tehát kétségtelenül nagy katonai értéke volt és

¹⁾ Die Feldzüge Montecuccolis i. h. II. 27 lap.

nevezetes dolog, hogy ép az, ki Zrínyivárnak legtöbb hasznát vette, tudniillik Montecuccoli, az becsmérli legjobban.

A déli hadsereg június 3-dikán tebát a Mura mögé jutott ugyan, de vele együtt ért oda a török is, és a Murán való átkelésért a magyar-osztrák-német seregeknek még heves utóvéd-harcot kelle vívni.

Zrínyi ajánlatát, hogy a sereg Zrínyivár előtt, a fölötte kedvező terep fölhasználásával, a törököt megtámadja, a német vezérek nem fogadták el, mert úgy vélték, hogy a Murán való átkelés harcz nélkül végbe mehet; pedig most mégis verekedniök kellett, de kedvezőtlenebb viszonyok közt, s az egész lovasságot harczba kellett vetni, hogy Hohenlohe csapatai és lövegei a Murán szerencsésen átjussanak.

A déli hadsereg a Mura mögött három csoportban szállt táborba; a császári csapatok Légrádtól északra, a mocsarak, a Mura, Dráva és egy kis patak által képezett szigeten, melyet Zrínyi-szigetnek neveztek;¹⁾ a birodalmi csapatok Zrínyivár és Kottori (Cottoriba) közt; a magyar-horvát csapatok Kottoritól nyugatra a Mura mentén. Ennek megfelelőleg a császári csapatok megfigyelés végett előőrseikkel a Dráva-Mura vonalat szállták meg, a német birodalmiak a Murát Zrínyivártól Kottoriig, a magyarok szintén a Murát Kottoritól fölfelé.

A Mura mentén, Kottoritól a torkolatig, levő kis régi sánczok ez alkalommal igen jó szolgálatot tettek, s ezért ki is javítottak.

Zrínyivárát 1000 Spick-ezredbeli császári gyalogos szállotta meg, *Lesle* Jakab gróf alezredes alatt, az erőd parancsnokságát pedig *d'Avancourt* műszaki tábornok vette át, ki részint saját embe-reivel, részint a védőrség gyalogosaival azonnal az erőd kijavításához s védhető állapotba helyezéséhez fogott.

Még el sem helyezkedett a sereg a Mura mögött s a harcz máris megkezdődött.

A nagyvezir ugyanis a Zrínyivártól északra fekvő magasla-

¹⁾ A Montecuccoli-féle vázlat a későbbi (június 15-dike utáni) csoportosítást mutatja. A kis folyó (a vázlaton I. betűvel jelölve) később el-sánczoltatott.

tokon foglalt állást, s miután a császári sereget megtámadni hajlandó volt, kísérleteket tétetett a Murán való átkelésre; másrészt takarmányolás czéljából szüksége volt a Kanizsa patakon túl fekvő lapályra, sőt némely merészebb tatár portyázók ezt még a Murán túl is megtenni próbálkoztak.

Június 4-én egy nagyobb török csapat¹⁾ a Kanizsa patak azon hidját akarta helyreállítani, melyet Hohenlohe 3-dikán használt, de azután elromboltatott. De Hohenlohe, kinek megfigyelő körletében ez történt, a törököket két ágyúval s számos muskétással lövetvén, őket szándékuk elhagyására kényszerítette. A törökök ezután följebb, hol az erdő által védve voltak, új hidat vertek.

Ezután a törökök Kottorinál és e hely fölött tettek próbákat a Murán átjönni; de innét Zrínyi csapatai által nagy veszteséggel visszaverettek. Este még egy kísérlet tétetett Zrínyivár alatt, ott hol a Mura Légrád felé kanyarulatot képez, s a hol a törökök az erdő által földve voltak; de e kísérletet megghiúsította Strozzi katonáinak ébersége.

A nap folyamán egyébként úgy a törökök mint a császáriak állásaik megerősítésén dolgoztak. A törökök a tábor erődítésén kívül lövegállásokat készítettek elő azon magaslatokon, melyek Zrínyivárral szemben voltak. Hohenlohe a Zrínyivártól északra — a vár és a Kanizsa patak közti vonalrészén — levő sánczot kijavíttatta, s mély futóárkokat készíttetett, melyekben a csapatok és az ugyanott elhelyezett ezredlövegek a magaslatról jövő lövések ellen is biztosítva voltak. E rendszabály czélja az volt, hogy az erőd ez oldalát, mely a Muráig *csak czölöpzettel* volt védve,²⁾ tűz alá vonja. Ez oldal volt ugyanis az erőd *leggyöngébb* része.³⁾

Az összeütközések alkalmával ejtett foglyok a nagyvezír seregéről azt állították, hogy az 30,000 törökből és 20,000 tatárból

¹⁾ Német források szerint néhány ezer fő. Theatrum Europäum. IX. 1163—1164. Ortelius II. 322.

²⁾ Theatrum Europäum IX. 1163. E német forrás már nem mondja, hogy az erőd hátra a Mura felé *nyitva* volt, mint azt Montecuccoli állítja; ez már beismer czölöpzetet, melyet azonban mellvéd nélkül akkor állítani szokásban nem volt.

³⁾ U. o. Ha ez volt a leggyöngébb rész, akkor a másik oldalon még kevésbé lehetett az erőd *nyitva*.

áll, 30 ágyúval. E hír a sereg erejére nézve túlzott volt, mert a nagyvezír serege *ekkor még* alig volt több 30—40,000 főnél; lövegeinek száma azonban 100 volt.

A bekövetkezett éjjelen és *június 5-én* kora reggel a törökök néhány nagyobb és több kisebb (2—3 fontos) löveget helyeztek a már elkészített löveg-állásokba, s részint az erődöt, részint a már érintett kanyarulat és a Dráva közti tért lövették; a lövedékek néha a császáriak táborába is becsaptak. A már szintén érintett erdőben, melytől délre a Mura egy kis cserjével fődött szigetet képez, a nagyvezír mellvédeket, a sziget keleti oldalán pedig futóárkokat készítettett, melyekről a sziget nagy része pásztázható volt.

Éjjel 12 órakor a törökök egy 300 janicsárból ¹⁾ és 300 szegbából (a janicsárok egyik ezredét «szegbán»-nak hívták) álló különítménnyel új kísérletet tettek a Murán való átkelésre, még pedig most határozottan nemcsak átkelő, de hídverő szándékkal.²⁾

A janicsárok közül előbb 50—60 kelt át tutajon a szigetre s rögtön futóárok ásásába kezdett.

Strozzi altábornagy, ki nyugtalan előérzettől hajtva a Mura partján tartózkodott, rögtön jelentést kapván az előőrsöktől, a legközelebbi őrsöket s a lovas tartalékot azonnal ide rendelte; a lovasok azonban nem jutottak előre, minek folytán *Strozzi* egy gyalog századot rendelt támadásra a sziget ellen. A gyalogok reggel 3 óra tájban értek oda, s *Qast* százados vezetése alatt áthatoltak a Mura sekély — csak derékig érő — mellékágán; de alig értek a szigetre, heves puskatúzzal fogadtatván, visszafordultak; e támadás háromszor ismételtetett, de siker nélkül; a szigeten levő törököket elűzni nem lehetett, ellenben a *Strozzi* által előrevont tüzérség meggátolta azt, hogy a túlsó partról nagyobb erővel támogattassanak.

Reggel hat óra tájban végre maga *Strozzi* altábornagy, *Piccolomini* vértés alezredessel, 25 vértés lovassal és vagy 150 muskétással áthatolt a keskeny folyóágon, s a szigeten levő törököket

¹⁾ Rasid török író szerint. Thury, Az 1663—1664. évi hadjárat. Hadtört. Közlem. 1890. 514. lap. A német források 400 janicsárt mondanak.

²⁾ Rasid szerint. U. o.

hevesen megtámadva részint levágta, részint a folyóba kergette, hol azok — kettő kivételével — elvesztek.¹⁾

A harc reggel nyolcz óra tájban ért véget.

Strozzi altábornagy összehívta megmaradt harcosait, s nekik vitéségükért köszönetet mondott. E beszéd közben érte őt egy a Mura túlsó partjáról, a mellvédekről vagy a magaslatról jövő lövés, mely fején halálosan találta. Strozzi lováról lebukott, s néhány óra múlva meghalt.

Az osztrák és német tiszték közt, kik Zrínyivel együtt működtek, Strozzi kétségtelenül a legjelesebb katona volt. Bátor sőt merész jelleme, határozott föllépése, vitésége, melyet számos alkalommal bebizonyított, kedveltté tették őt nemcsak saját katonái, de a magyarok előtt is és Zrínyi annál nagyobb sajnálattal értesült szerencsétlenségéről, mert eddig Strozzi volt az, ki az egyensúlyt Zrínyi és a mindig fontolgtató, mindig akadékoskodó Hohenlohe közt föntartotta.

Strozsi halálával a déli hadsereg ügye még rosszabbra fordult, s valóban égetően szükséges dolog volt, a vezérlét egységét valahára helyreállítani. A legtermészetesebb az lett volna, hogy a fővezérlét a magyar hadak parancsnokára, Zrínyi Miklósrá ruháztassék. Zrínyinek — mint teljhatalmú fővezérnek — még mindig módjában állott volna az ügyet jobb fordulatra segíteni; határozott egyénisége, támadó szelleme, a török háborúban való jár-

¹⁾ Az osztrák forrásokból (Strozzis Tod bei Szerinvár. Oe. M. Z. 1836. II.) úgy tűnik föl, mintha a szigeten 700 török lett volna; Hammer szerint (III. 553) csak 300-an voltak; Rasid pedig azt állítja, hogy csak az első szállítmány jutott a szigetre — 50—60 janicsár — s az átkelés ezután kisebb csoportokban folyt; Strozsi támadása tehát első sorban ezen 50—60 janicsárt érte, melyek száma még talán vagy 20—30-al szaporodhatott. Thury i. m. 514—515. — Nyilvánvaló, hogy az utóbbi a helyes; mert hogy Strozsi 25 lovassal és 150 muskétással 700 derék janicsárt semmisített volna meg, azt egy kicsit bajos elhinni. Az osztrák forrás azonban még evvel sem elégszik meg, s 3000 halotról (közte öt pasa) beszél — mi előadását a komolyság színétől is megfosztja. I. mű 202. lap. Az osztrák forrás különben Ortelius előadását követi, Ortelius, II. 323, és a Theatrum Europaeumot, IX. 1167—1168 lap.

A sziget, melyen ez események végbementek, Montecuccoli vázlatában E. betűvel van megjelölve.

tassága Zrinyivár környékét kétségtelenül nagy cselekedetek, vitéz harcok színhelyévé avatta volna.

Ámde a bécsi kormány Montecuccoli és pártja hatalmában volt, s Montecuccoli e perczen már a Mura-melléki összes hadak főparancsnokságát elnyerve, útra készült.

Midőn Hohenlohe végre a Spiek tábornok által vezetett csapatokkal a szigethez ért, már mindennek vége volt. Strozzi haldokolva a parton feküdt, a sziget a császáriak kezében vala.

Ámde a törökök által megszállt Mura-balparti mellvédek és magaslatok tüze a szigeten való tartózkodást lehetetlenné tette, s Hohenlohe a sziget kiürítését elrendelve, csapataival ismét táborába tért vissza.

A folyvonalon új előőrsvonal alkottatott s a parton futóárkok emeltettek ki, melyek a meglevő sánczokkal összeköttettek; ezenkívül második vonalban, továbbá nyugat felé egy új erődített védőszakasz készítettett azon esetre, ha a törökök az átkelésre még újabb kísérleteket tennének.

A nagyvezír valóban foglalkozott még tovább is az átkelés eszméjével s az neki sok aggodalmat okozott,¹⁾ de azután figyelmét ismét Zrinyivár felé fordította, melynek *rendszeres ostromára* minden előkészület meg volt téve.

Már a következő napon, *június 7-én*, megkezdődött a közeledő árkok előretolása, mely e napon ugyancsak 40 lépésre haladt, de egyszersmind két gátöny is építettett; a munkák folytonos harc közben vitettek végbe.

Június 8-án kezdetét vette a vár lövetése; de ezúttal eredmény nélkül, mert a lövések mind magasán mentek.

A következő éjre a vezérek kirohanást terveztek, melynek czélja a török munkálatok megsemmisítése volt. Ámde Hohenlohe oly soká készült, annyit aggodalmaskodott, hogy végre is az egész vállalat elmaradt.

Zrinyivár helyőrsége e napon 500 fő birodalmi gyalogsággal szaporítottatott, mi által a helyőrség 1500 főre emelkedett, s ezentúl úgy a birodalmi csapatok, mint a császáriak — földött helyiségek nem lévén — naponta fölváltattak. A parancsnokságot még

¹⁾ Rasid naplója. Thury i. m. 515. lap.

mindíg d'Avancourt tábornok viselte, ki az erődítmények kijavitásán folytonosan szorgalmasan dolgoztatott.

Június 9-én Hohenlohe új kísérletet tett a már érintett sziget megszállására; de mivel a megszálló csapatok parancsnokául kiszemelt *Zobel* hesseni alezredes már a kémszemle alkalmával lelövetett, Hohenlohe a tervet elejtve, csupán egy sánczot építtetett a sziget déli sarkán, s abba csekély figyelő őrséget helyezett.

A török közeledő művek e napon újabban 50 lépéssel haladtak előre.

Az éj beálltával a korábban tervezett kirohanás csakugyan végbement, de nem 1500 emberrel, mint az eredeti szándék volt, hanem csupán 300 fővel. A parancsnok, egy kölni alezredes, behatolt a török futóárkokba s az őrség egy részét levágta, de azután maga is nagy veszteséggel visszaveretett.¹⁾

Június 10-én a török közeledő árkok már csak 50 lépésre (!) voltak az erődtől, de a védő előkészületek is, melyek d'Avancourt utasításai szerint hajtottak végre, be voltak fejezve s így egyelőre nagy veszély nem fenyegetett.

Június 11-én a törökök a magaslatokon egy új gátonyt emeltek, melynek lövegei a hídát tartották tűz alatt, olyannyira, hogy a közlekedés majd lehetetlenné vált.²⁾ Hohenlohe egy pallót készíttetett most, a hajóhídon alúl, melyet a lövések kevésbé értek.

Ez események közben, míg a németek a Mura átjáratait Kottoritól lefelé védték, a magyar-horvát hadak sem voltak tétlenek. Nem volt nap, hogy a Murán átkelve, a törökök oldalában és hátában meg ne jelentek, nem volt nap, hogy a törökök egy-két őrszárjátát, portyázó különítményét el ne fogták volna.

E kisebb vállalatok egyikében esett el Zrínyi Miklós leghívebb, legvitézesebb hadnagya, *Kis Forgács*, ki a törökkel százszor nézett farkasszemet, s ki életében több mint száz török főt vágott le sajátkezüleg törzséről.

¹⁾ Ortelius, II. 325. Theatrum Europäum IX. 1169. A német források szerint 200 török vágott le, míg a németek csak 20 halottat számláltak.

²⁾ Theatrum Europäum, IX. 1170.

Zrínyi portyázói nagy számmal hajtották a török foglyokat a császári táborba, kik itt a török sereg viszonyai felől kikérdeztettek. Vallomásaik túlzók voltak, mint az közönségesen lenni szokott; 200,000 főnyi seregről beszéltek, melyben a harczolók száma 70,000 s a török tábor rendkívüli gazdagságáról, bőségéről.

Ámde a török seregnek Kanizsához érkezése óta csak 8—10 nap telt el, s így a kanizsai és pécsi helyőrség egy részén kívül más csapatokkal még nem igen szaporodhatott.

A nagyvezír szándékaira nevezve a foglyok megegyezőleg azt vallották, hogy az mindenekelőtt Zrínyivárt kívánja hatalmába ejteni s azután a Murán átkelve, a keresztény sereget meg fogja támadni.

Június 12-én és 13-án a törökök folytatták a közeledést s már majd az erőd árkához értek; a védők azonban részint kirohanásokkal, részint hatásos tüzeléssel minden vállalkozást megghiúsítottak.

Június 14-én érkezett meg a magyar-óvári főszeregtől az első szállítmány, a Spick-ezred kiegészítésére szolgáló 500 fő. A déli sereg nagy örömmel fogadta e csapatot, mert kilátást nyitott arra, hogy nemsokára tetemes segítség érkezik, melyre már nagy szükség volt.

Június 15-én megérkezett végre az új fővezér, *Montecuccoli* Rajmund gróf tábornagy.

Zrínyivár ostroma és eleste.

Montecuccoli megérkezését a Mura-melléki táborban különféle érzelmekkel várták.

A császári csapatok a legnagyobb örömmel, mert Strozzi halála óta parancsnok nélkül voltak; Montecuccoli megérkezése a viszás helyzetnek, melyben voltak, véget vetett.

Hohenlohe szintén szívesen fogadta az új fővezért, mert megérkezésével nem volt többé szükséges Zrínyivel érintkeznie, tanácskoznia s ez a feszült viszonyt, mely a vezérletben eddig fennállott, megszüntette. Hohenlohe egyúttal föl volt mentve a további felelősség alól, mi reá, az aggodalmas fontolgatások embe-rére, ki még Strozit is csak akkor ment segíteni, mikor már késő

volt s így halálának közvetett okozója vala, csak kellemes lehetett. Egyébiránt Hohenlohe el volt határozva, hogy különállását Montecuccolival szemben is fönntartja, s valószínűleg arra is, hogy neki szintén annyit fog akadékoskodni, mint eddig Zrínyinek.

Hogy Zrínyi Miklós Montecuccoli megerkeztét örömmel nem üdvözölte, az természetes. A múlt évi hadjáratban szerzett tapasztalatok még élénken emlékezetében voltak, tudta, hogy a kellemetlenségek, a surlódások megújulnak, hogy nézeteinek Montecuccolinál érvényt szerezni még kevésbbé leendő képes, mint eddig Hohenlohe és Strozsinál.

Mit is várhatott a heves vérű, támadó hadműveleteket, döntő csatát sürgető magyar vezér, ez óvatos, számítások alapján hadat viselő, mindig védő, mindig kitérő és mindig manővrozó császári fővezértől? Semmit!

És mégis, Zrínyi is — ha már a dolog így fordult — szívesebben vette, hogy új fővezér neveztetett ki, semmint hogy az eddigi tarthatatlan állapot tovább is megmaradjon. Talán jobb lett volna Montecuccoli helyett más? Nem; a császári vezérek ez időszakban annyira hasonlítottak elveikben egymáshoz, hogy egyiktől sem várhatott semmit. Talán egy tekintetben lett volna más jobb, hogy t. i. nem lett volna az illető Zrínyi személyes ellensége s nem lett volna a magyar nemzetnek annyira gyűlölője, mint Montecuccoli volt, ki ezt ama hirhedt röpiratában nyíltan bevallani nem átalotta.

Pedig Zrínyi mégis várt, mégis remélt; még Montecuccolitól is.

A maga számára semmit; az ő csillaga lettúnt azon időpontban, midőn Hohenlohe a nagyvezír seregének megtámadásában való részvételét Kanizsa mellett megtagadta. Akkor még a déli hadsereg elég erős, a török elég gyöngye volt arra, hogy a harcztot megkockáztatni lehessen. Ha a vezérek ajánlatát elfogadják, akkor a csatában való fővezérlét is őt illeti, s a Zrínyi névhez egy fényes győzelem dicsősége fűződhetik vala, mely nemcsak a török háború, de egész Magyarország sorsát megfordítja. De ennek már vége volt.

Ámde ha nem remélt Zrínyi a maga számára semmit, remélt az ország, a haza ügyére jobb fordulatot. Montecuccoli csapatokat,

új erőket hoz magával, s ha a nagyvezír megtámadására rávehető, ez erőkkal nagy győzelmet lehet kivívni; megmarad Zrínyivár, melynek sorsa most már méltán aggasztotta s a falai alatt nyert siker kiinduló pontja lehet az egész ország fölszabadításának.

Ezért várta szívesen Zrínyi is az új fővezért. Nemes lelkét csak a haza ügye foglalta el, s jelleme annyira magasztos vala, hogy kész még legelkeseredettebb ellenségét is keblére ölelni, csak hazája ügye nyerjen általa. Mélyen érzi, hogy Magyarországra ezerte hasznosabb, ha a sikert magyar vezér vívja ki, ha a török háború ügye a magyarok kezébe megy át; de szívesen elfogadja a kezdeményezést az ellenséges érzületű császári vezértől is, csak sikere legyen.

Midőn Montecuccoli a zrínyivári táborba megérkezett, a sereg állapota valóban fölötte kedvezőtlen volt.

Lássuk, mit mond maga Montecuccoli; sötétebben úgy sem tudnánk vázolni, mint azt az új fővezér a császárhoz intézett jelentésében cselekedte, s mint azt emlékirataiban megörökítette.

«Zrínyivár erődöt megtámadva és ostrom alatt találtam. Strozzi meghalt egy ütközetben, melyben vitézül visszaverte a törököket, kik a falakat megmászni akarták.¹⁾ A hadsereg siralmas állapotban volt, megfogyva és majd tiszték nélkül, mert ezek legnagyobb része sebesülten vagy betegen feküdt. Védelmetzni kellett az erődöt, és meggátolni az ellenség átkelését a folyón, több merföld kiterjedésben; a csapatok nem nyugodhattak s erejük nem térhetett vissza, a sánczokban teljesített állandó és nehéz szolgálat miatt.

A folyó balpartja az ellenség birtokában volt; ő bírta az erődöket, a magaslatokat, melyek fölöttünk uralkodtak, sőt még a folyó kanyarulatai is reá voltak kedvezőek. A mi oldalunk sík volt, mély, födetlen, nyílt, átszegdelt, uralt.

Nem volt sem élelmünk sem lőszerünk; s ha Styria nehezen tudta a hadsereg szükségleteit kielégíteni oly időben, midőn minden nyugodt, s az ellenség távol volt, hogy volt remélhető, hogy

¹⁾ Montecuccoli itt ellentétbe jön saját jelentésével, és az összes forrásokkal, melyek mind azt mondják, hogy Strozzi a sziget megtámadásakor esett el.

ellásson egy számosabb hadsereget s akkor, midőn minden s mindenki meg volt zavarodva s a török előttünk állott?»¹⁾

Az osztrák forrás,²⁾ mely a déli sereg erejét Zrinyivárhoz érkezésekor még 19,500 főre tette, most annak létszámát *10,000 főre szállítja le;*³⁾ és pedig: császári gyalogság 4300, lovasság 1000; német birodalmi csapatok Hohenlohenál gyalogos 300, lovas 500, egyéb lovas 400; *Zrinyi csapatai 1000 fő.* Vajjon hova lett a másik 10,000 fő?

Hadászati helyzetét a seregnek pedig így bírálja:⁴⁾

«A törököknek több visszavonuló és összekötő vonal állott rendelkezésére, melyeket fölállítása által fődözött; a Rábához vezető legrövidebb vonalon állott, a Rábánál a császáriakat megelőzhette s őket a Dunától, tehát segélyforrásaiktól, elvághatta. A nagyvezírnek teljes mozgásszabadsága volt, míg a császáriak két folyó és mocsarak közt voltak beszorítva, melyek a mozgást gátolták s az ott tartózkodás az egészségtelen vidék miatt hátrányos volt.

A szükségletek a Duna mellett voltak összehalmozva, s azok rakhelyeivel a sereg összeköttetésekkel nem bírván, tisztán Styriára volt utalva, annál is inkább, mert *a magyarok mit sem adtak, harácsolni pedig nem volt szabad.*»

Mindez, a mit részint Montecuccoli, részint az osztrák forrás a hadsereg rossz állapotára és hátrányos hadászati helyzetére nézve azért fölhoz, hogy Montecuccoli érdemei — ki a hadsereget e hátrányos helyzetből kiragadta — teljes világításba helyeztessenek s kiemeltessenek, ellenben Zrinyi Miklósnak, ki szerintök az egész vállalatnak s így a rossz viszonyoknak is okozója, hadi dolgokban való tudatlansága napnál fényesebben bebizonyíttassék, mindez valóban igaz volt.

Ámde nagy elfogultság kell ahhoz, hogy mindezekért az odium Zrinyi Miklóstra háritassék.

A kanizsai hadjáratot Zrinyi Miklós indítványozta; az igaz. De kik voltak azok, kik a vállalat sikerét a folytonos késedelmes-

¹⁾ Montecuccoli i. m. lib. III. cap. 4.

²⁾ Die Feldzüge Montecuccolis, i. h. II. 13. lap.

³⁾ U. o. 19. lap.

⁴⁾ U. o. 25—26. lap.

kedéssel, a szükségletekről való gondoskodás elmulasztásával, a sereg fölszerelésének elhanyagolásával előidézték? Kik voltak, a kik a sereg fölé három fővezért téve, még pedig olyanokat, kik már a megelőző hadjáratban is egyenletlenségben voltak, a sikeres működést már eleve megghiúsították? Kik voltak, kik a rendelkezésre álló erők nagy részét a Duna mellett tétlenül s cél nélkül visszatartván, a nagyobb erő kifejtést meggátolták? Montecuccoli és bécsi elvtársai.

A déli sereg Kanizsa ostromának félbeszakítása után Zrínyivár és a Mura mögé vonúlt; ez is igaz. De kik voltak azok, a kik e visszavonulást, melyet Zrínyi minden erejéből megakadályozni igyekezett, indítványozták? Hohenlohe és Strozzi.

A visszavonulás a Mura mögé hátrányos volt, s célszerűbb lett volna a Rába mellékére vonulni; igaz. De ki indítványozta a Mura mögé vonulást? Hohenlohe. Pedig Hohenlohe nagy stratégá volt, Montecuccoli tanítványa.

Egyébként pedig még Hohenlohe sem hibás, hanem az osztrák kritikus, ki elfelejti, hogy a déli sereg az általános terv szerint a Duna mellől támogatást nem várhatott, mert a dunai főseregnek májusban már Esztergom vagy Buda alatt kellett volna lenni, s a készletek a Duna mentén nem a déli sereg, hanem Montecuccolinak Buda ellen nyomuló serege számára halmozottak össze.

A török fővezér elfoglalta a Zrínyivár és a Mura fölött uralgó magaslatokat, míg a császári sereg a muraközi lapályos, mocsaras síkságra szorult; ez is igaz. De kik voltak azok, kiket Zrínyi Miklós kérve-kért, hogy a fölötte kedvező terepet az ellenség birtokába jutni ne engedjék, hogy támaszkodva e kitűnő magaslatokra, a török még ekkor arányos seregét megtámadják, a mozgásszabadságot, a jó harcászati terepszakaszt a seregnek biztosítsák? Hohenlohe és Strozzi, s kivált Hohenlohe, ki nem nyugodott mindaddig, míg a Murát és a Zrínyivárat maga és az ellenség közt nem tudta.¹⁾

¹⁾ Hogy a nagyvezír a kanizsai ostrom után megtámadható lett volna, azt még Montecuccoli commentatora Turpin de Crissé is — a ki pedig különben szintén methodista — lehetőnek tartja s hogy nem történt,

Ha a Mura mögötti állás oly hátrányos volt, minek maradt ott a császári sereg? Ahhoz, hogy visszavonulását a Mura-vonal és Zrínyivár oltalma alatt nagyobb baj nélkül végrehajtsa, a déli hadsereg még elég erős volt.

Még sajtáságosabb, hogy Montecuccoli, ki a Mura mögötti állást nem csak rossznak, de sőt veszélyesnek tartja, s ki úgy véli, hogy a sereg fönttartása már eddig is igen nehéz volt, s az később, ha a sereg megszorodik még sokkal nehezebb lesz, mégis a Duna mellékéről, Bécsből, Olaszországból érkező segélyhadakat *mindannyit a Muraközbe irányíttatja*.

Ha a helyzet már a kis seregre rossz volt, az a nagyobb seregre csak még rosszabb lehetett, s így intézkedése csak arra szolgált, hogy a helyzetet megnehezítse.

Miért nem vonta a déli sereget hátra, s rendelte el a hadak egyesülését egy más ponton, hol az egyesült sereg mozgás-szabadsága és működő képessége jobban volt biztosítva? Vagy miért nem irányította a segélyhadakat a nagyvezír ostromló seregének oldalába, mi Zrínyivár fölmentését és a déli sereg fölszabadulását eredményezheti vala? Hisz ő nagy mester volt a manővrozásban!

De Montecuccoli mindezt nem cselekszi, hanem bele viszi azon veszélyes állásba még a segélyhadakat is, nem azért, hogy onnét azután támadólag előtörjön, hanem azért, hogy a passiv ellenállást még tovább húzni lehessen.

Hogy miért cselekszik Montecuccoli így, s nem máskép, annak két oka van: Első az, hogy Montecuccoli, mint Zrínyi mondta: «a háborút számokkal viselte» és soha annyi serege nem volt, hogy valaha támadó hadműveletre magát elhatározhassa. A segélyhadak nézete szerint nem voltak elegendők arra, hogy egy fölmentő támadó hadműveletet megkockáztasson, legföljebb csak arra, hogy a döntést minél tovább húzza-halaszssa. Második oka az volt, hogy Zrínyivárat romban akarta látni.

azt a vezérlet egyenetlenségének tulajdonítja: Cette armée, qui sans être très nombreuse, aurait cependant pu, non seulement contenir le Turc, mais encore entreprendre sur lui et agir offensivement, si elle eut été bien conduite stb. Commentaires etc. III. 479. lap.

Jól tudta a Zrínyi 1662-diki válasza által¹⁾ mélyen megsértett olasz vezér, hogy Zrínyit mi sem keserítheti el jobban, mint kedves — annyi vérrrel megvédett — várának pusztulása. Nem volt elég Zrínyit a dicsőség magaslatáról ledönteni, a császár és az udvar előtt lehetetlenné tenni, szükség volt még Zrínyivár lerombolására is, hogy a boszú műve betetőzve legyen.

Szívesen légbé röpítette volna ő a «hitvány juhaklot»; ki-tűnik ez emlékirataiból, hol ezt még tudományosan is indokolja: «Ha ily kisebb erődöket találunk, melyeknél az erőnkkel való összeköttetés egy folyó által megszakíttatik, a helyett, hogy megvédésében makacszkodnánk, a szabály az, hogy leromboljuk és elhagyjuk, hogy ne veszítsünk czeltalanul erőt és csapatokat» stb.²⁾ De nem tehetette részint tekintettel Zrínyire és a magyarokra, kik ebben nyilván nagy sérelmet láttak volna, még inkább pedig azért, mert *szüksége volt reá*, mert nélküle a Mura mögött a segélyhadak megérkeztét be nem várhatja.

Tudományos okoskodásának értékét megadja azon megfontolás, hogy Montecuccoli elvénél fogva *minden hídfő* fölösleges, mert az mind «kisebb erőd, melynek a főerővel való összeköttetése egy folyó által meg van szakítva»; már pedig a hadtörténelem ezer példát ad, hogy ily hídfők föltte hasznosak lehetnek; *legjobb példa pedig maga Zrínyivár*, mely előbb a déli seregnek s azután magának Montecuccolinak kitűnő szolgálatot tett.

Kihasználni akarta tehát előbb, s azután — ha a török be nem venné — légberöpíteni, mire minden előkészület meg volt téve s a török, mint később látni fogjuk, az erődöt *Montecuccoli aknáival rombolta szét*.

Montecuccolinak a Zrínyivár alatti táborban való megérkezése helyreállította ugyan az egyensúlyt a vezérletben, a császári parancs által támogatott gondoskodás biztosította a jobb ellátást, a vezérlet egysége megszüntette az eddig oly gyakori surlódásokat, mi a fegyelem megerősödését vonta maga után, de a hadműködést tekintve az ügyekben változás nem állott be.

¹⁾ Lásd e vitáiratokat «Hadtörténelmi Közlemények» 1890, 125—136, és 434—444. lap.

²⁾ Montecuccoli i. m.

Az új fővezér mindenekelőtt a segélyhadak beérkezését kívánta bevárni s addig nem szándékozott semmit sem kezdeni.

Zrinyivárra vonatkozólag Montecuccoli a következő érdekes nyilatkozatot teszi: ¹⁾

«Elhatározottat (a bécsi hadi tanácsban) miszerint az esetben, ha a háború kitör, ez erődre (Zrinyivárra) semmi tekintet sem fog lenni; *úgy vétetik, mintha nem is léteznék*, s megtartatik, vagy elhagyatik, a mint az a hadműveletek érdekében kívánatosnak mutatkozik.

Mindazonáltal, *hogy Zrinyi gróf kedve szerint cselekedjünk*, ki e vár védelmét makacsúl kívánta, s *a ki a táborban jelen volt* még inkább pedig azért, hogy a keresztény seregek gyülekezésére — melyek minden irányból közeledtek — időt nyerjünk, mert ezek nélkül a törökkel szembeállítható sereget meg nem alakíthattunk volna, végre pedig, hogy az ellenséget foglalkoztassuk, neki emberekben és lovakban veszteségeket okozzunk, s meggátoljuk, hogy más (veszélyesebb) dolgot cselekedjék, elhatároztuk, hogy az erődöt *a végletekig fogjuk védelmezni.*»

Meglátjuk, mint cselekedte ezt.

A segélyhadak lassankint ugyan, de mégis gyülekeztek a muramelléki táborban.

Június 17-én elsőnek érkezett meg *Batthiányi Pál* gróf magyar hada, 600 hajdú és 1400 lovas, utánna — még az nap este — *Baschone* dragonyos-ezrede; ezek képezték *Spar* altábornagy elővédét.

Június 18-án bevonult *Kutcsenics* horvát lovas- és *Jaques* dragonyos-ezrede.

Június 19-én megérkezett *Zrinyi Péter* 4000 főnyi horvát hada.

E napokban, június 15-étől 20-áig, a törökök folyton közeledtek az erőd védőműveihez s már földet hánytak az árkokba. A császáriak részéről kevés történt. Csupán 19-én az éj beálltával mozogtak a védők, két aknát robbantván föl, melyek a török közeledő árkok egy részét elrombolták.

Annál fürgébbek voltak Zrinyi csapatai. *Június 17-én* egy

¹⁾ Montecuccoli i. m.

portyázó különítmény megrohant egy török hadat s győzelme jeléül 43 török főt, 100 lovat és egy zászlót hozott magával. *Június 19-én* pedig elfogták a törökök egy szállítmányát; 300 török levágatott, s 200 kocsi gabonát, lisztet, kenyeret, 600 ökröt és lovat, s 20 ruhaneművel terhelt öszvért ejtettek zsákmányul.

Június 20-án megérkeztek a Montecuccoli, Spork, La Corona, Schneidau és Sparre lovasezredek, továbbá Nádasdy és Eszterházy magyar csapatai, 3500 magyar lovas és 1200 hajdú.

E napon Batthiányi csapatai tűntek ki, megtámadva egy török csapatot, melyből 200 lovat, 7 tevét s számos öszvért zsákmányoltak, a törökök közül több százat levágván.

Ugyancsak június 20-án vonultak be a Nassau és Kielmansegg gyalogezredek.

A csapatok június 20-ától kezdve két csoportban s azon módon táboroztak, mint az Montecuccoli vázlatában (3. sz. melléklet) föltüntetve van.

A muramelléki táborban most tehát már több mint 30,000 fő volt együtt, s Montecuccoli hadi tanácsot tartott.

Ekkor előállott újból Zrínyi, s az új fővezért fölhívta a török megtámadására. Előadta, hogy a császári sereg állománya a törökkel most már majdnem egyenlő, hogy a vár állapota hosszas védelmet már úgy sem enged, hogy maga a keresztény sereg szívesebben fogadja a harcot, mint e vég nélküli tétlen ácsorgást.

De Montecuccolinak ép kedvező időben két szökevényt jelentettek be, kiknek vallomása szerint a török sereg közel 70,000 fő harczoló állománnyal bír, az erőd megrohanására több ezer zsák földet, a Murán való átkelésre nagy hídkészleteket halmozott össze.

E hírek elégségesek voltak arra, hogy Montecuccoli Zrínyi ajánlatát kereken visszautasítsa.

Most már kezdé Zrínyi belátni, hogy az új fővezértől sincs mit remélni. Vége mindennek; Magyarország ügyét Montecuccoli soha fölkarolni nem fogja.

Búsan tért vissza Zrínyi sátrába, míg a császári tábornokok tovább tanácskoztak.

A tanácskozás eredménye az volt, hogy a vezérek egy kiroha-

nást határoztak el, mely június 22-én, 2200 főnyi német és 1500 magyar gyalogossal lett volna végrehajtandó.

Két zászlóalj egyenkint 600 emberrel a törökök közeledő műveire kellett hogy rontson, míg a többi mint tartalék követi. A csapatok 21-én az éj beálltával a Murán átkeltek s a hegy lábánál, az erőd alatt, késztültségbe helyeztetek.

Ámde a 21-ére következő éjjel nagy eső volt, mely a talajt annyira megpuhította, hogy az csuszamlóssá vált. A kirohanás tehát a következő napra, június 23-ára, halasztatott el.

A kirohanás azonban 23-án is elmaradt, még pedig azért, mivel az előző nap egy császári katona megszökött s a tervet állítólag a nagyvezírnek fölfedezte.

Montecuccoli úgy emlékirataiban, mint a császárhoz intézett jelentésében azt véli, hogy e kirohanás elmaradása nagy szerencse volt, s maga az ég vette oltalmába a császári fegyvereket, a kirohanás elé akadályokat gördítvén.

De ha e kirohanás valóban oly káros következményekkel járhatott, hogy tudta azt Montecuccoli, az eszélyes, az óvatos vezér elhatározni, vagy ha a hadi tanács határozta el — melyben Zrínyi már nem volt jelen — hogy tudta a vállalathoz jóváhagyását, beleegyezését adni?

Ez valóban megfoghatatlan s az okoskodás, melylyel a június 26-iki hadi tanács a kirohanás eszméjét s a támadást általában elítéli, nem kis mértékben éri magát Montecuccolit is, *ki a kirohanást kétszer is elhatározta* s úgy látszik csak akkor bánta meg, midőn ennek következtében Zrínyi június 26-án a támadást újból ajánlatba hozta.

Mert Zrínyi az első visszautasításban nem nyugodott meg, s a támadásra való ajánlatát a június 26-iki hadi tanácsban azon megjegyzéssel újította meg, hogy ha már Montecuccoli a törököt egész erővel megtámadni nem akarja, engedje meg legalább neki, hogy *ama 8000 magyarral, kik a táborban tétlenül vesztegelnek*, a török hátába egy nagyobb szabású támadást intézzen.

De Montecuccoli hajthatatlan maradt. Az egész sereg által intézendő támadást kereken visszautasította, mert mindaddig, míg *Badeni* Lipót herceg a birodalmi haddal meg nem érkezik, hadműveletekbe bocsátkozni nem hajlandó; Zrínyi támadását illető-

leg, melyet az a magyarokkal végrehajtani akart, úgy látszik kitérőleg válaszolt, s a kérdést a hadi tanácshoz utasította. Mert a hadi tanácsnak a kirohanásra vonatkozó határozata nyilván *válasz egyszersmind Zrínyi ajánlatára is.*

E dolog oly érdekes, hogy Montecuccoli emlékiratainak azon helyét, mely a kirohanás elmaradására és a június 26-iki határozatokra vonatkozik, idéznünk bizonyára érdemes, de sőt Montecuccolinak Zrínyi ellen táplált s még mindig fönnálló ellenszenvének, hogy ne mondjuk gyűlöletének, igazolására szükséges is.

Montecuccoli, miután fölemlíti, hogy a szökevény árulása következtében a 23-iki kirohanás elmaradt, így folytatja: ¹⁾

«E véletlen talán szerencsénkre volt, mert ha meggondoljuk, hogy a tér, melyen át a csapatok fejlődése végrehajtandó volt, mily szűk vala, míg evvel szemben az ellenség mélységbe tagozva, tömören s egyesülve állott, a vonalak mögött még egy egész hadtest janicsárral, bizonyára okunk volt attól tartani, hogy a vállalat rossz véget ér.²⁾

Tanácskozás tárgyává tétetett tehát újra, hogy miféle nevezetesebb dolgot lehetne a török ellen véghezvinni;³⁾ a tanács egyhangú határozata ⁴⁾ az volt: hogy az ellenség arcvonalát egy csekély számú, elgyöngült és elbátortalanodott csapattal megtámadni, a folyón szeme előtt átkelni, a magaslatot megmászni, az erdőt és a török sánczokat megrohanni, vakmerőség volna; még oktalanabb s mindent kockáztató vállalkozás volna a Dráván két ízben átkelni, egyszer a tábor mögött (t. i. Légrádnál), másodszer a folyók egyesülési pontja alatt Dernisnél (a mostani Szt. Mihály közelében), s az ellenséget állásában (t. i. baloldalában) megtámadni, míg ugyanakkor a muramenti sánczvonalaink elhagyatva, vagy csak csekély erővel őrizve maradnának.

Nyilvánvaló volt mindenki előtt, hogy az ellenség a Murán

¹⁾ Montecuccoli i. h.

²⁾ Majd szórúl-szóra ugyanezt mondta Montecuccoli a császárhoz intézett jelentésében is. Feldzüge Montecuccolis i. m. II. 32. lap.

³⁾ Ez volt a 26-iki hadi tanács.

⁴⁾ Egyhangú igen, mivel Zrínyi a hadi tanács meddő tanácskozásait megutálva, végét be nem várta s a tudós gyülekezetet ott hagyta.

át akar kelni, s bennünket meg akar támadni. Ha már most *valaki*¹⁾ úgy véli, hogy előnyös volna a törökkel megküzdeni, miért ne várjuk be inkább az átkelést s fogjuk föl a támadást saját előnyös állásainkban, mintsem hogy őt sánczaiban fölkeressük?

Végül a hadi tanács úgy velekedett, hogy meg kell várni a már útban levő segélyhadakat, a Badeni Lipót herczeg által vezetett birodalmi sereget, s a Coligny alatt közeledő francia csapatokat; kimondta továbbá, hogy *támadást kezdeni előbb, mintsem ez egyesülés végbement, inkább bolondság, örültség lenne, mint bátorság és vitézség*; egyebiránt is — úgy vélte a hadi tanács — *a magyarok és horvátok nem alkalmasak erődített állásban levő ellenség megtámadására s szívós leküzdésére, az ő valódi elemük a sebesség (a mozdulatokban) és a gyorsaság (a harcban, t. i. ellentétben a szívós kitartáshoz).*

Az ily világos okok mindenki előtt nyilvánvalók voltak, s nem volt ki azokban meg nem egyezett volna; *kivéve talán némelyeket,*²⁾ kiknek célja csak az, hogy a csapatokat az állásból kivessék — nem törődve a végrehajtásnak nehézségeivel, kik ütközetet keresnek — nem is tudva hogy az mi, mert magok ilyeneket soha sem vívtak — s kik azt képzelik, hogy a csata sem egyéb egy lándzsatorésnél, egy lovag-tornánál, vagy legföljebb a könnyű lovasság egy csekély jelentőségű rohamánál.

Ha voltak még olyanok,³⁾ kik így beszéltek (t. i. a hadi tanács véleménye ellenére), ezek oly férfiak valának, kik a háború fáradalmait és nehézségeit megunva, hogy azoktól megszabaduljanak, gyáva kétségbe estek s az örvényt keresték. Kifogásaik, melyekkel éltek, a következők valának: A végbeli és határcsapatok élleme kifogyott, hosszú táborozáshoz nincsenek szokva, hiába töltik az időt, rég távol vannak hazulról, létszámuk megfogyott, az őrségeket alig láthatják el stb. Mintha bizony a háború körülményeinek

¹⁾ Ez a valaki természetesen Zrínyi.

²⁾ T. i. Zrínyit és a vele tartó magyar vezéreket. Az ezután következőben Montecuccoli kiönti epéjét Zrínyi és a magyar vezérek ellen, kiket a hadi tanács határozatának vaskos kifejezései által eléggé lesújtva még nem talál.

³⁾ T. i. Zrínyin kívül.

kellenék az emberekhez alkalmazkodni, s nem megfordítva s mintha jó volna örültek módjára fejjele a falnak rohanni. Végre még azok beszéltek a támadásról, *kik titkos okoknál fogva saját magánérdeküket a közjó fölé helyezvén, szívesen látták volna, ha a dolgok rosszul végződnek*.

Valóban nagyra kellett a gyűlöletnek lenni, mely nem ártall a gyanúsítás és rágalom eszközéhez folyamodni, s alkalmazza ezt oly férfiúra, kinek szívére a legnemesebb, a legtisztább honszeretet hevítette, s ki még annyi megalázás után sem szűnt meg hazája ügyét legjobb tehetsége szerint szolgálni.

Még ha Zrínyi szándéka katonai szempontból rossz és elvetendő lett volna is, a mit pedig tagadunk, még akkor sem volt méltó ellene ily fegyverrel küzdeni. De Zrínyi szándéka jó, katonailag helyes és kivihető volt. Mert Zrínyi nem ajánlotta a Zrínyiváron át intézendő arctámadást, s bizonyára nem gondolt a kétszeri átkelésre a Dráván, mikor az ellenség *jobb oldalában*, a Kanizsapaták felől, mely irányról Montecuccoli nem beszél, a terep minden vállalatra előnyös volt, s onnét *az ellenséget a lehető legkedvezőbb körülmények közt oldalban és hátban lehetett megtámadni*. A Mura-vonalat mivel sem lehetett volna jobban megvédelmezni, *mint egy erélyes támadással az ellenség hátába*, s Zrínyi a magyarhorvát csapatokat itt, *s nem arczban, nem a sánczok ellen* kívánta alkalmazni.

Hogy mily eredmény lett volna elérhető, ha a német *sereg* arczban a sánczok ellen rohamot intéz s ugyanakkor egy 8000 főnyi magyar had a török hátába támad, azt könnyen el lehet képzelni; az ily vállalat bizonyára nem vakmerőség, még kevésbé pedig örültség, s kétségtelenül jobb és helyesebb, mint a tétlen idővesztegetés, vagy a parányi erővel indított kirohanás hiú terve, mely valóban szerencse hogy elmaradt.

Június 24-én kora reggel ismét két akna robbantatott föl a vár előtt, mely a törököket visszaűzte. De a délelőtt folyamán újra közeledtek s a kiszögellést képező félhold árkához oly közel jutottak, hogy a benne levő katonákat földdel majd behányták. d'Avancourt kivonta a katonákat s az árokban néhány bombát helyezett el, melyek robbanása a támadókat ismét elűzte.

Éjjel kísérletet tettek a törökök a palánkok fölgyújtására, de

a védők erős puskatüze folytán szándékuktól elállani voltak kénytelenek.

Június 25-én két akna helyeztetett el; egy a félholdony alatt, egy pedig a török közeledő művek alá vezetett. Ezenkívül két gátony emeltetett, melyekből a félhold kiszögellésének oldalai páasztázhatók voltak.

Éjjel a törökök rajtaütést kíséreltek meg az árok ellen s az ott levő őrsökből 60 embert le is vágtak, de Hohenlohe csapatai még elég jókor érkeztek, hogy az ellenséget az árkokból ismét kivessék.

Június 26-án a tábornokok még a hadi tanácsban ültek, midőn biztos hire érkezett, hogy a török másnapra, azaz június 27-ére általános rohamot készít elő.

Ennek elhárítására minden intézkedés megtörtént. A művek gyorsan kijavítottak, a védőrség megerősített.

A támadás a német források szerint nem következett be, Montecuccoli azonban azt mondja, hogy a roham *június 27-én* végbement s nagy veszteséggel visszaverett.

Ortelius és a *Theatrum Europäum*¹⁾ csupán egy tonna löpor fölrobbanásáról tudnak, mely a védőrség közül 20 embert megölt.

Június 28-án a törökök méginkább közeledtek az erődhez. E nap legnagyobb eseménye az, hogy d'Avancourt tábornok, az erőd eddig oly buzgó védője, nyakába lövést kapván súlyosan megsebesült; a derék tábornokot a táborba kellett vinni s a védelem most már egyedül Tasso ezredesre maradt.

Zrinyivár végnapja közeledett.

E napon bontatta le Zrínyi Miklós is sátorát, hogy előbb Csáktornyára, innét pedig — a királynál panaszt emelendő — Bécsbe menjen.

Nem akart Zrinyivár bevételének s pusztulásának, mely most már kétségtelenné vált, tanúja lenni.

Alig vette Zrínyi szándékának hírét Montecuccoli, azonnal hozzá sietett, öt lebeszélendő. A német források szerint²⁾ azért, mert tartott a rossz benyomástól, melyet Zrínyi távozása a magyar

¹⁾ Ortelius II. 329; *Theatrum Europäum* IX. 1172.

²⁾ *Feldzüge Montecuccolis* i. m. II. 30. lap.

csapatokra gyakorland, továbbá mivel a sereg élelmezése nagyobbára Zrínyitől függött. Mi azonban azt hisszük, nagyobb része volt ebben az udvar kegyeit féltő tábornagy megdöbbenésének, ki Zrínyi lépéséből magára nézve kellemetlenséget várhatott.

De sem Montecuccoli rábeszélése, sem a Montecuccoli által hozzáküldött magyar urak marasztalása nem volt képes Zrínyit visszatéríteni, ki a következő nap reggelén elutazott.

Június 29-én a törökök már az árok szélén állottak s azt betemetni kezdék, minekfolytán az árok őrsége bevonatott. Egy kisebb roham, mely e napon történt, még könnyen visszaveretett, de midőn éjjel a palánkok fölgújtása is sikerült a töröknek, a védők nem kételkedtek többé, hogy a válság küszöbön áll.

Június 30-án reggel négy óraker hatalmas tüzelés jelentette be a törökök szándékát, kik a végső támadásra a roham-oszlopokat megalakították.

A vár bevételét maga Montecuccoli következőleg adja elő: ¹⁾

«A törökök 30-án kora reggel egy aknát robbantottak föl a ravelin kiszögellése alatt, mely a félholdat részben elrombolta. Mi, Sparr tábornagy és én, ott állottunk. Az ellenség elfoglalta a félholdat; oszlopai azután a főmű nyitott s védtelen oldalaival szemben foglaltak állást s magukat körben fölhányt földdel és rőzsével fődőzték. Ekkor, miután meggyőződünk, hogy a védelemnek a megjelölt helyeken egy csekély árkon és egy palánk czölöpzetén kívül más eszköze nincs, meghagytam Tasso alezredesnek, hogy midőn az erődöt többé védelmezni nem képes, a farészeket és a barakokat idejekorán gyújtassa föl, a csapatokat vonja az erődből ki, az erőd alá fűrt és megtöltött aknákat robbantassa föl s az erődöt röpítse a levegőbe; mert így szokás tenni az oly művekkel, melyeket tovább védelmezni nem lehet; végre pedig a védőrséget vezesse a hídon át s a hídat rombolja le; e közben ügyeljen arra, hogy az emberek közt tolakodásból zavar ne támadjon.

Az erőd parancsnoka (Tasso) úgy vélte, hogy a helyet még holnapig megvédheti.

Ámde alig hagytuk Sparral az erődöt el, az ellenség oly heves rohamot intézett a védővonal már megjelölt részei ellen, hogy a

¹⁾ Montecuccoli i. h.

védő csapatok a legnagyobb zavarba jutottak s megfutamodtak, sem az erőd fölrobbantására, sem a híd elrombolására idő nem maradt.

Veszteségünk számos tisztén kívül közel 800 ember volt; azok nagy része a hídnak rohant, mely a nagy teher alatt leszakadt; sokan a Murába vetették magukat s úszva menekültek.

Némelyek úgy vélekedtek — bár hamisan — hogy az erőd elvesztése szándékunkban állott; ¹⁾ ez oly neveltséges föltevés, mint az athénieké, kik azt hitték, hogy Fülöp király (a macedoniai) csak azért halt meg, hogy őket megcsalja. Nagy ékesszólásra lett volna szükség annyi embert rábeszélni, hogy magukat szükség nélkül összevagdaltassák.» ²⁾

Montecuccoli nem állhatja meg, hogy ne védekezzék azon gyanúsítás ellen, mintha ő a várat szándékosan veszítette volna el. Mire való ez? csak arra, hogy e gyanú alaposágát igazolja. Ha nem volt szándéka, a védekezés szükségtelen; ha volt — a mint hogy volt is, mint azt már más helyen kimutattuk — akkor e védekezés fölösleges, mert neki hitelt senki nem ad. Nem is volt a murameléki magyar táborban senki, a ki át ne látta volna, hogy Montecuccoli minden intézkedése, sőt minden szava, nem a török, hanem Zrínyi Miklós ellen van intézve.

Miért nem igazolja Montecuccoli *katonailag* azt, hogy Zrínyivárnak *el kellett* pusztulni? mert nem lehet. A hol 40,000 török ellen ugyanannyi császári és magyar katona áll, ott egy várnak elveszni — ha csak nem akarjuk — nem szabad.

A német források előadása Zrínyivár bevételét illetőleg lényegében azonos Montecuccoli leírásával, de a mellett még számos részlettel színezi ki.

Így elmondják, hogy a híd azért szakadt le, mert a hajók egyike török golyók által át volt lyukasztva s elmerült, minek folytán a védőrség a meneküléstől el volt vágva; hogy a híd előtt levő szakaszban még nagy küzdelem folyt; hogy sokan a balparton levő

¹⁾ Természetes, hogy a következők ismét Zrínyi Miklóst és a magyar urakat illetik, kik Montecuccolit a vár elvesztéséért nyíltan vádolták.

²⁾ De az is neveltséges föltevés lett volna, hogy Montecuccoli megmondta katonáinak, miszerint Zrínyivárt csak Zrínyi Miklós elkeserítésére áldozza föl.

néhány hajóra menekültek, de azok azután elsülyedtek; hogy az 1700 védőből csak alig egy harmad rész, sőt tán nem több mint 300 ember menekült át s így nem 800, de közel 1400 ember veszett el; hogy Tasso ezredes fején halálos kardvágást kapott, de mégis elmenekült, hogy a törökök is 500 halottat és számos sebesültet veszítettek stb.

De van egy-két tétele a német forrásoknak, melyet az osztrák leírások — bár másként a forrásokat szószerint követik — nem vettek föl. Így a *Theatrum Europäum* egy felkiáltását, hogy «Ime, a sáncz vagy vár az egész 30,000 főnyi keresztény sereg szemelátára karddal a kézben elfoglaltatott s a vezérlét egyenetlensége emiatt még sem okoztatott!»¹⁾

Továbbá ugyanazon német forrás következő tételét, melyben részletesen leírja, hogy Hohenlohe a heves lövöldözést hallva, az erőd oltalmazására akart sietni, de őt ebben Montecuccoli egyenesen megakadályozta, az erődbe menetelét meg nem engedte s arra utasította, hogy a dolgokkal nem törődve a reá bízott erődítési munkálatokhoz menjen, míg maga Montecuccoli Légrádra távozott.²⁾

A *Theatrum Europäum* pedig német forrás, a magyarokkal és Zrinyivel szemben majdnem ellenséges indulatú!

Mit ér e bizonyítvánnyal szemben Montecuccoli mosakodása?

Hogy Zrinyi a dolgról mit tartott, megírta a stayer rendek-

¹⁾ Also ward diese Schanze oder Festung, im Angesichte der gesammten christlichen Armeen von 30,000 Mann stark, durch einen blossen Säbelsturm eingenommen und desswegen der ungleichen Verständniss der Herren Generalen nicht die geringste Ursache zugeschrieben. *Theatrum Europäum*, IX. 1173. lap.

²⁾ *Theatrum Europäum* IX. 1173. és 1174. lap. A tétel czíme: Her Grafe von Hohenlohe wird durch den Hn. General-Feldmarschal Montecuccoli mit Schwätzen von Besichtigung der Schanze Szerinvar abgehalten. — «Sagte ihm — mondja a többek közt — dass es unnöthig wäre sich weiter zu bemühen . . . er könnte der Röm. Kais. May. grössere Dienste leisten, wann er die verglichenen Posten und Schanzen verfertigen liesse . . . er (Montecuccoli) hätte bereits dem Obersten Tasso ordre ertheilet gegen Abend aus der Schanze zu ziehen, und die all schon ferfertigte Minen springen zu lassen, weil der Ort der Christenheit doch nichts nütze etc.

nek: «Mit eddig a történetekben nem olvastunk s egyáltalán hal-
latlan dolgot mondok én el a legnagyobb fájdalommal önöknek:
az ellenség ma reggel az én, sem ágyúkkal, sem aknákkal meg
nem rongált, egészen ép, új váramat, a mi nagyobb keresztény
seregünk láttára, úgyszólván egyedül karddal vette meg, foglalta
el! Ez tehát a segély, a mely után vágódttunk, a melynek reménye
minket föntartott! Montecuccoli e vár védelmére még kardot sem
rántott» stb.³⁾

Ez is egy bizonyítvány, mely kapcsolatban a német forrással
tán mégis ér valamit?

Zrinyivár tehát, nyugodtan és biztosan mondhatjuk, Monte-
cuccoli gyűlöletének s nem a török vitézségnek esett áldozatúl.

Ez volt a Zrinyi-Montecuccoli vita végső befejezése.

RÓNAI HORVÁTH JENŐ.

³⁾ Corneli: Fragmenta hung. hist. ab. a. 1663. 40. kv. 244. lap.